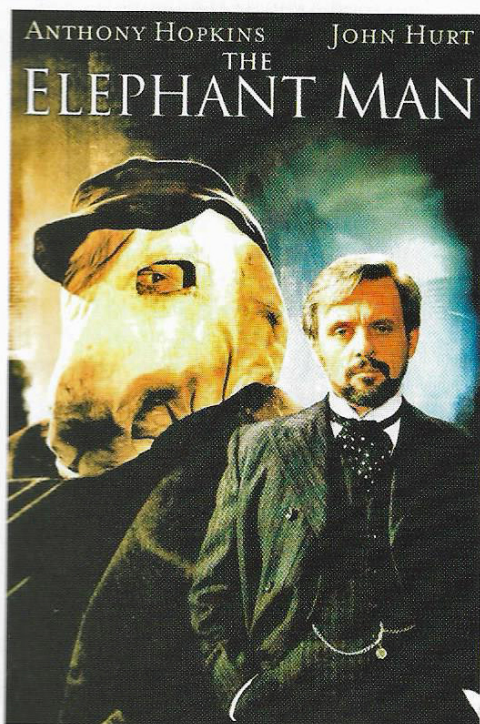

Adagio for Strings in The Elephant Man

DE ELLENDIGE WERELD VAN JOHN MERRICK EINDIGT IN GROTE SCHOONHEID

Volgens menigeen is het Adagio for Strings van Samuel Barber het mooiste requiem van de twintigste eeuw. Deze bewerking voor strijkorkest is geliefd op begrafenis, maar klinkt ook in films om een ontroerende scène aan te zetten. Het mooiste voorbeeld is The Elephant Man (1980) van David Lynch over een freak die mens bleek.

Tekst: COR OLIEMEULEN

HET VERHAAL

"Ik ben geen dier! Ik ben een mens!" John Merrick (John Hurt) schreeuwt het uit nadat hij is opgejaagd door een boze menigte en de kap van zijn misvormde hoofd is getrokken. De 'olifantenman' was eind negentiende eeuw een grote attractie van een freakshow in het Londense East End. Dokter Treves (Anthony Hopkins) haalde hem weg bij diens alcoholistische, sadistische 'eigenaar'. Hij brengt Merrick onder in het ziekenhuis, ontdekt zijn intellectuele capaciteiten en laat hem kennismaken met nieuwsgierige leden van de *high society*. Treves realiseert zich dat hij nu zelf ook een freakshow houdt.

DE SCÈNE

Treves wenst Merrick een goedenacht en verlaat de kamer. We horen de beginklanken van *Adagio for Strings* als de camera inzoomt op de kartonnen replica van een kathedraal die Merrick heeft gemaakt. Hij schrijft zijn naam erbij en zegt: "Het is klaar." Merrick is verzwakt door zijn recente ontberingen en behept met een progressieve longziekte. Vandaag was de mooiste dag van zijn leven. Hij mocht mee naar de opera, kon zich vrij bewegen tussen de culturele elite en kreeg een staande ovatie van het publiek. Merrick kijkt naar een schilderijtje aan de muur met daarop een slapend kind. Hij haalt alle kussens van zijn bed. Door het gewicht van zijn hoofd en om niet te stikken, moest hij altijd zittend slapen. Nu gaat Merrick in bed liggen, laat voorzichtig zijn hoofd zakken, kermt een paar keer zacht en sluit zijn ogen.

Klassiek in films

DE MUZIEK

In een brief uit 1919 aan zijn moeder smeekt de negenjarige Samuel Barber of hij alsjeblieft niet op voetbal hoeft, want hij weet zeker dat hij zijn leven aan de muziek wil wijden. Het Barbertje had toen al drie jaar pianoles en zijn eerste compositie geschreven. Vanaf zijn puberteit studeerde hij zowel orkestdirectie, compositie, piano als zang, waarna hij op zijn 25ste als solist een eigen muziekstuk inzong en gelijk maar even de Pulitzerprijs won, een huzarenstukje dat hij een jaar later zou herhalen. Barber, wiens oeuvre als post-romantisch wordt beschouwd, bleek dus het zoveelste wonderkind in de klassieke muziek. De Amerikaanse componist schreef twee symfonieën, drie opera's, drie balletten, concerten voor orkest, kamermuziek, vocale muziek, pianomuziek en tal van andere werken. Maar al die inspanningen ten spijt kent het grote publiek hem van slechts één stuk, en zelfs hedendaagse orkesten hebben vaak – tot afschuw van Barber – alleen dat ene werk op hun repertoire:

Adagio for Strings.

Slechts weinigen kennen het beroemde meesterwerk in de originele vorm, als onderdeel van het *Strijkkwartet opus 11*, dat hij schreef in 1936 en was geïnspireerd op een gedicht van de Romein Vergilius. Barber liet het horen aan dirigent Arturo Toscanini, die de componist adviseerde het tweede, lyrische deel opnieuw te arrangeren, waarna Toscanini het op 5 november 1938 met het NBC Symphony Orchestra in bes-mineur uitvoerde in het Rockefeller Center in New York. Miljoenen Amerikanen waren getuige van de rechtstreekse uitzending op de radio en de zakdoekjes waren niet aan te slepen.

Het grandioze succes van het intens droevige stuk hoorde je voortaan ook buiten de concertzalen, vooral tijdens begrafenissen van beroemdheden. Presidenten Franklin Roosevelt en John F. Kennedy, natuurkundige Albert Einstein en prinses Gracia van Monaco zijn slechts enkele zielen die onder de klanken van de langzame, slepende strijkerslijnen van *Adagio for Strings* afscheid van het aardse bestaan mochten nemen. Gelukkig hoefden zij niet meer te getuigen van de reeks beschimpingen die volgden op deze hemelse compositie. Dan bedoelen we uiteraard niet Barbers eigen bewerking voor achtstemmig koor op de tekst van het *Agnus Dei* in 1967, dat bijna even beroemd werd, maar de oeverloze schare van commercials, tv-programma's, dubieuze bewerkingen tijdens popconcerten en openingsfestiviteiten van de Olympische Spelen, computerspelletjes en wat dies meer zij. Ook de speelfilm ontkwam niet aan Barbers chef-d'oeuvre. Dat begon in 1974 met het obscure romantische gaydrama *A Very Natural Thing* en eindigde voorlopig met Michael Moores documentaire over Amerikaanse zakkenvullende gezondheidsorganisaties *Sicko* (2007). Er valt weinig tegenin te brengen als je een bepaalde scène middels een mooi muziekstuk wilt accentueren. In sporadische gevallen kan de ene kunstvorm de andere kunstvorm versterken, wat absoluut van toepassing is op de memorabele slotscène van *The Elephant Man*. Pas nadat de film was geschoten, hoorde David Lynch het hem nog onbekende stuk *Adagio for Strings* op de radio toen hij op een zondagmiddag thuis op de bank lag. De regisseur raakte zo begeistert dat hij de muziek beslist wilde gebruiken voor de eindscène, als John Merrick zijn laatste adem uitblaast. Lynch belde zijn producer, die vervolgens met wel tien versies kwam aanzetten, maar niet de versie die Lynch had gehoord op de radio. Uiteindelijk ontdekten ze dat het ging om de uitvoering van André Previn.

Zes jaar later besloot Oliver Stone *Adagio for Strings* te gebruiken in zijn oorlogsfilm *Platoon*. Toen Lynch zijn ongenoegen uitte, vertelde Stone dat hij de muziek pas voor het eerst hoorde in de montagekamer en dat hij er tijdens de vier maanden knippen en plakken verliefd op was geworden, waarna hij besloot om het uitvoerig in zijn film toe te passen. Lynch haastte zich te zeggen dat hij Stone respecteerde. "Maar het deed wel pijn. Die muziek werkt in *Platoon* niet zo goed en kijkers moeten het ervaren in een film waarin ze geloven. Van de andere kant: die muziek is zó prachtig, ik ben verbaasd dat die niet in elke film zit." «

